

Marta Mucha CHR

 <https://orcid.org/0009-0006-4962-1838>

 e-mail: marta.mucha@upjp2.edu.pl

UNIwersytet Papiński Jana Pawła II w Krakowie

 <https://ror.org/0583g9182>

Udział rady w decyzjach przełożonego dotyczących dopuszczenia zakonnika do profesji

Sposoby podejmowania decyzji w instytutach zakonnych są regulowane przepisami prawa powszechnego oraz prawem własnym poszczególnych instytutów, które uwzględnia utrwalone w tradycji formy relacji między przełożonymi a ich radami. Celem niniejszego artykułu jest analiza przepisów dotyczących zakresu władzy przełożonych wyższych oraz uczestnictwa rady w podejmowanych przez nich decyzjach odnoszących się do więzów kandydata z instytutem, a także poszukiwanie powiązań pomiędzy poszczególnymi normami. Analiza zostanie przeprowadzona na podstawie kodeksu prawa kanonicznego¹, innych dokumentów Kościoła oraz komentarzy doktrynalnych.

Artykuł podzielono na trzy części. W pierwszej części zostaną przedstawione rola i odpowiedzialność przełożonego, w drugiej – przepisy regulujące współpracę wyższego przełożonego z jego radą. W trzeciej części zostanie omówiony proces dopuszczania kandydata do kolejnych etapów formacji, z uwzględnieniem mechanizmów ochrony praw zakonnika oraz integralności i celu instytutu. Zrozumienie norm prawa powszechnego i zawartych w nim powiązań ma kluczowe znaczenie dla właściwego stosowania prawa własnego.

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983) pars 2, s. 1–317; tekst polski: *Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 r. Zaktualizowany przekład na język polski, zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Poznań 2022* [dalej: KPK].

1. Rola i odpowiedzialność przełożonego w instytutach zakonnych

Członkowie instytutów życia konsekrowanego na mocy ślubu posłuszeństwa powołani są do pełnienia woli Bożej, rozpoznawanej także przez polecenia przełożonych². Mimo centralnej roli władzy w instytutach jej charakter nie został w pełni określony w doktrynie. Refleksja nad jej pochodzeniem w dziejach Kościoła ukazywała podobieństwa do władzy domowej, prywatnej lub kościelnej władzy rządzenia³. Pozostawiały one mniej lub bardziej trwałe ślady w postaci zwyczajów, choć z czasem koncepcje te okazywały się niewłaściwe lub niewystarczające dla określenia natury władzy, której wierni dobrowolnie się powierzają ze względu na jej ścisły związek z Kościołem i jego posłannictwem wobec świata.

W kodeksie prawa kanonicznego ustawodawca nie zawarł legalnej definicji tej instytucji, lecz ograniczył się do prawd, do których Kościół doszedł na drodze wielowiekowej refleksji. Mówi o władzy „pochodzącej od Boga przez posługę Kościoła” (kan. 618 KPK 1983), „określonej prawem powszechnym i konstytucjami” (kan. 596 § 1 KPK 1983). Warto zwrócić uwagę, że zakres władzy w instytucie powinien być doprecyzowany w jego konstytucjach, czyli w dokumencie podlegającym weryfikacji Dykasterii ds. Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego. Prawodawca tym samym zabezpiecza prawo własne instytutów przed sformułowaniami niezgodnymi z kościelnym rozumieniem władzy. Ustanawia też normy powszechne określające zakres jej wykonywania. Na ich mocy sprawowanie władzy w instytutach podlega przepisom ustanowionym dla kościelnej władzy rządzenia, o których mowa w kan. 131, 133 i 137–144 KPK 1983. Władza przełożonych nie jest jednak tożsama z władzą rządzenia, nawet w zakresie wykonawczym, lecz jest z nią zrównana na mocy prawa⁴. Tymczasem wyżsi przełożeni instytutów klerycznych na prawie papieskim są „ponadto” wyposażeni we władzę jurysdykcyjną.

² Zob. kan. 601 KPK; por. S. Recchi, *Commento a un canone. Il consiglio evangelico dell'obbedienza* (can. 601), „Quaderni di diritto ecclesiale” 24 (2010), s. 451.

³ Por. F. Panizzollo, *La potestà di governo nella vita consacrata. Linee di sviluppo storico-giuridico ed ecclesiologicalo*, Venezia 2009, s. 15–36, 59nn., 195nn., 247.

⁴ Por. V. de Paolis, *La vita consacrata nella Chiesa*, Venezia 2010, s. 234. Autor stwierdza, że forsowanie twierdzenia, że władza przełożonych instytutów życia konsekrowanego jest władzą jurysdykcyjną, musiałoby doprowadzić do wniosku, że władza każdej publicznej osoby prawnej w Kościele korzysta z kościelnej władzy jurysdykcji. Aktualne dokumenty Kościoła zestawiają władzę przełożonych i władzę pasterzy Kościoła, lecz ich nie identyfikują.

Jak zauważa Domingo Andrés, ustawodawca rozróżnia władzę przełożonych od kościelnej władzy rządzenia. Różnica ta obejmuje zarówno definicję, jak i zakres nadawanych uprawnień⁵. Istota władzy przełożonych jest zatem bardziej widoczna w instytucjach niekleryckich, gdyż nie obejmuje wszystkich elementów wynikających z władzy jurysdykcyjnej.

Sprawowanie władzy odbywa się zarówno w sposób osobisty przez przełożonych, wspomaganych przez rady, jak i kolegialnie w czasie trwania kapituł. Oba sposoby sprawowania władzy uzupełniają się wzajemnie, będąc – co do zasady – rozłączne i komplementarne⁶. Kapituły nie mają prawa ingerować w codzienną działalność przełożonego ani go zastępować. Z kolei przełożony nie zmienia przepisów wydanych przez kapituły, lecz sprawuje swoją władzę zgodnie z postanowieniami prawa powszechnego i własnego (kan. 617 KPK 1983).

Podczas gdy kapituły działają kolegialnie, władza przełożonych ma charakter osobisty, co wiąże się z ich indywidualną odpowiedzialnością za podejmowane decyzje. Podkreśla to ustawodawca w kan. 618 KPK 1983, wskazując Boga jako źródło władzy oraz Kościół jako pośrednika w powołaniu do jej sprawowania⁷, a w swojej dobitnej⁸ konkluzji wskazuje na istotę władzy, która po rozeznaniu podejmuje decyzję i wciela ją w życie.

2. Pomoc rady w wykonywaniu zadania przełożonego

Kanon 627 § 1 KPK 1983 stanowi, że „przełożeni powinni mieć własną radę, ustanowioną zgodnie z postanowieniami konstytucji i korzystać z jej pomocy w wykonywaniu swojego zadania”. Sprawowanie władzy jest osobistym zadaniem

⁵ Zob. D. J. Andrés, *Il diritto dei religiosi. Commento esegetico al codice*, Roma 1999, s. 41n.

⁶ Por. T. Rincón-Péres, *Sub can. 596*, w: *Code of canon law annotated*, eds. E. Caparros, M. Theiault, J. Thorn, Montréal 1993, s. 419n.; F. Iannone, *Il Capitolo generale. Saggio storico-giuridico*, Roma 1988, s. 127.

⁷ Źródłem władzy nie są ludzie, w tym zakonnicy tworzący wspólnotę, lecz sam Bóg działający przez Kościół. Władza zatem spoczywa w osobie przełożonego, który w konsekwencji podejmuje ostateczne rozstrzygnięcia. Zob. A. Calabrese, *Istituti di vita consacrata e società di vita apostolica*, Città del Vaticano 2010, s. 99.

⁸ Tekst ten ustanawia mechanizmy prawne zapobiegające nadużyciom wynikającym z ignorowania zasady władzy, o których mowa w projekcie części kodeksu dotyczącej życia konsekrowanego. Zob. Pontificia Commissio Codicis Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema De Institutis vitae consecratae organis consultationis transmittitur*, „Communicationes” 9 (1977), s. 53–61.

przełożonego, który ma obowiązek korzystać z pomocy osób wybranych przez instytut. Rola radnych polega na wspieraniu przełożonego w szukaniu woli Boga i rozpoznawaniu woli wspólnoty, a wymiana myśli podczas obrad ułatwia wypracowanie właściwej opinii.

Udział rady w decyzji przełożonego o dopuszczeniu do profesji określony jest terminem *votum*. Ten trudny do przetłumaczenia termin najczęściej⁹ oznacza uzewnętrznienie decyzji lub opinii w konkretnej sprawie. Nawet w tym zakresie jego znaczenie może się różnić, ponieważ zarówno sposób wyrażenia swojego zdania (np. głosowanie, pisemna lub ustna opinia), jak i jego konsekwencje są zróżnicowane. *Votum* może oznaczać zarówno zgodę, czyli głos zezwalający na podjęcie danego działania, jak i głos doradczy dla osoby podejmującej decyzję.

Zakres znaczeniowy terminu *votum* w normach wymagających doprecyzowania w prawie własnym prowadzi do uproszczenia zapisu kanonów. W innych przypadkach, gdy prawo powszechne wymaga konkretnej formy wypowiedzi, termin *votum* jest doprecyzowany (np. kan. 833 KPK 1983), chyba że wynika z kontekstu (np. kan. 240 KPK 1983) lub jest zastępowany innymi wyrażeniami. Dwa istotne w prawie instytutów życia konsekrowanego sformułowania, precyzujące termin *votum* w analizowanych znaczeniach, podane są w kan. 627 § 2 KPK 1983. Stanowi on, że „w sytuacjach innych niż przewidziane w prawie powszechnym własne prawo powinno określić przypadki, w których do ważnego działania wymagana jest zgoda (*consensus*) lub rada (*consilium*), w myśl postanowienia kan. 127”.

Przywołany kan. 127 KPK 1983 znajduje się w tytule „Czynności prawne”. Zgodnie z nim przełożony przed podjęciem czynności, która wymaga uzyskania opinii radnych, zwraca się o jej wyartykułowanie, gdy zaś konieczna jest zgoda, inicjuje procedurę głosowania. W małych zespołach, takich jak rady instytutów zakonnych, brak wymaganej większości umożliwiającej przełożonemu działanie często wynika ze sprzeciwu dwóch lub trzech osób. Każdy głos ma zatem dużą wagę. W zakonach o długiej tradycji przełożony był członkiem rady i brał udział w głosowaniach, co osłabiało rolę pozostałych radnych w zakresie wyrażania zgody. Praktyka ta nadal obowiązuje na mocy konstytucji w wielu instytutach, gdzie uzasadnia je dawna tradycja¹⁰.

9 Termin *votum* w kodeksie oznacza również ślub, a także pragnienie włączenia do Kościoła wyrażane przez katechumena.

10 Por. A. Calabrese, *Istituti di vita consacrata*, s. 144.

Instytuty historycznie młodsze mają w swoich konstytucjach zapisy zgodne z kan. 127 KPK 1983 i jego interpretacją autentyczną dokonaną 5 lipca 1985 roku przez Papieską Radę ds. Autentycznej Interpretacji Kodeksu Prawa Kanonicznego. Autorytatywna wypowiedź Stolicy Apostolskiej ma formę zapytania i przeczącej odpowiedzi: „Czy, jeśli prawo stanowi, iż dla dokonania pewnych czynności przełożony winien otrzymać zgodę jakiegoś kolegium czy zespołu osób, zgodnie z przepisem kan. 127 § 1, sam przełożony ma prawo oddania głosu razem z innymi, przynajmniej dla rozstrzygnięcia w przypadku równej liczby głosów?”¹¹. Zapisy zgodne z przedstawioną interpretacją lepiej oddają odrębność przełożonego od rady oraz osobisty charakter jego władzy. Nie pozwalają bowiem na stosowanie norm dotyczących czynności kolegialnych przy podejmowaniu czynności prawnej przez przełożonego. Wyraźniej też ukazują złożoność tej czynności, która obejmuje dwa odrębne akty¹²: zgodę rady oraz właściwy akt przełożonego. Z praktycznego punktu widzenia zapewniają radzie większą możliwość powstrzymania przełożonego przed działaniem, ponieważ jego głos nie jest uwzględniany na pierwszym etapie kształtowania decyzji.

Warto wspomnieć, że w doktrynie można spotkać poglądy, według których interpretacja Komisji nie ma zastosowania do prawa instytutów życia konsekrowanego, przynajmniej gdy mowa o wielowiekowych instytutach¹³. Podnosi się, że dawna praktyka i doktryna przyznawały przełożonemu status zbliżony do przewodniczącego kolegium. Zauważa się ponadto, że ustawodawca w kan. 627 § 1 KPK 1983 nie wprowadził istotnych zmian względem treści i brzmienia can. 516 § 1 kodeksu abrogowanego¹⁴, co pozwala interpretować go z uwzględnieniem także dawnego prawa.

¹¹ Pontificia Commissio Codici iuris canonici authentice interpretando, *De Superiore eiusque Consilio*, „Acta Apostolicae Sedis” 77 (1985), s. 771; tekst polski w: *Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2023 s. 1084.

¹² Por. A. Perlasca, *Il superiore e il suo consiglio (kan. 127 § 1)*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 23 (2010), s. 315.

¹³ Poniższa argumentacja przytoczona jest za: V. de Paolis, *La vita consacrata*, s. 371. Inni kaniści uważają, że interpretację autentyczną należy rozumieć ściśle – zarówno w nowych, jak i dawnych instytutach – tak, by przełożeni nie byli uznawani za członków ani przewodniczących rady. Zob. A. Calabrese, *Istituti di vita consacrata*, s. 143.

¹⁴ *Codex Iuris Canonici, Pii x Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae xv auctoritate promulgatus*, „Acta Apostolicae Sedis” 9 (1917), pars 2, s. 1–593.

Ostateczną decyzję o sposobie kształtowania się decyzji podejmuje Dykasteria, zatwierdzając takie zapisy w konstytucjach dawnych instytutów¹⁵ lub nakazując uwzględnienie dyspozycji, o której mowa w kan. 127 § 1 KPK 1983, w taki sposób, aby procedury głosowania pełniej wyrażały relację przełożonego z jego radą. Analogicznie do kwestii źródeł pochodzenia władzy w instytutach zakonnych, rozumienie tego odniesienia ulegało stopniowej przemianie na przestrzeni wieków.

W wielu instytutach radni aktywnie uczestniczą w realizacji obowiązków wyższego przełożonego, warto zatem zaznaczyć, że rada nie jest podmiotem zarządzającym¹⁶. Zwyczajne działanie rady nie wiąże się ze sprawowaniem władzy w sposób kolegialny. Przełożony nie jest *primus inter pares* ani wykonawcą decyzji rady¹⁷. Radni zaś nie są przełożonymi¹⁸. Istnieje wyraźne rozróżnienie między dwoma wspomnianymi czynnościami, jakimi są uzyskanie zgody wyrażonej poprzez głosowanie zespołu oraz czynność, której podjęcie należy do przełożonego i za którą ponosi on wyłączną odpowiedzialność¹⁹. Ma ono miejsce niezależnie od formy dochodzenia do zgody przewidzianej przez konstytucję²⁰. Udział w głosowaniu – jeśli jego wynik zezwala na działanie – nie zwalnia przełożonego z podjęcia ostatecznej decyzji²¹. Proporcje głosów stanowią bardzo istotny element rozeznania²², lecz nie determinują przełożonego do podjęcia czynności prawnej.

Zgodnie z dyspozycją kan. 699 KPK 1983 najwyższy przełożony wraz z radą działa kolegialnie w sprawie wydalenia zakonnika. Czynność ta nie jest jednak nigdy rozumiana jako decyzja przełożonego, lecz zgodnie z normą i prawem zwyczajowym należy do zespołu osób. Antonio Calabrese wskazuje także na inny akt kolegialny podejmowany przez radę, jakim jest wybór brakującego radnego. Także

¹⁵ 5 maja 1987 roku, dwa lata po publikacji interpretacji autentycznej kan. 127 KPK 1983, w odpowiedzi na pismo Prefekta Kongregacji Ewangelizacji Narodów Kongregacja ds. Zakonów i Instytutów Świeckich zwróciła uwagę na szczególnie charakter rad zakonnych, wielowiekowe tradycje w wielu instytutach oraz fakt, że przepis kan. 627 KPK 1983 dopuszcza odstępstwo od normy ogólnej (lettera prot. N. SpR 686/87). Cyt. za A. Perlasca, *Il superiore e il suo consiglio*, s. 321.

¹⁶ Por. T. Rincón-Péres, *Sub can. 627*, w: *Code of canon law annotated*, s. 434nn. Andrés zaznacza, że rada jest organem doradczym danego przełożonego, który jest ponad swoją radą i do niej nie należy. Zob. D. J. Andrés, *Il diritto dei religiosi*, s. 149n.

¹⁷ Por. A. Calabrese, *Istituti di vita consacrata*, s. 144.

¹⁸ Por. V. de Paolis, *La vita consacrata*, s. 369. Także wikariusz może być uważany za przełożonego jedynie wtedy, gdy zastępuje przełożonego.

¹⁹ Por. V. de Paolis, *La vita consacrata*, s. 372.

²⁰ Por. V. de Paolis, *La vita consacrata*, s. 371n.

²¹ Por. V. de Paolis, *La vita consacrata*, s. 373.

²² Zob. kan. 127 § 2 nr 2 KPK 1983.

w tym przypadku kolegialność wynika z samej natury rzeczy, gdyż dobieranie własnych radnych nie należy do kompetencji przełożonego²³. Prawo własne może kreować kolejne uregulowania, w których przełożony wraz z radą stanowią kolegium. Wyraźny zapis w prawie powszechnym lub własnym zobowiązuje przełożonego do wykonania woli kolegium.

Osobisty charakter zarządu i odpowiedzialności przełożonego podkreślany jest w różnych dokumentach Kościoła. Instrukcja *Congregavit nos in unum Christi amor* stwierdza, że rozeznanie wspólnotowe „może stworzyć przełożonym optymalne warunki do podjęcia niezbędnych decyzji”²⁴, a na mocy norm ustanowionych przez papieża Franciszka przełożeni zakonnicy mogą być pociągnięci do odpowiedzialności z powodu zaniedbań w sprawowaniu władzy²⁵.

3. Rola przełożonego i rola jego rady w przypadku próśby zakonnika o dopuszczenie do profesji

Prawodawca określa podstawowe wymagania wobec kandydatów do życia zakonnego w kan. 642, 643 oraz 597 KPK 1983. Część z nich odnosi się do wieku oraz stanu kanonicznego, czyli aspektów możliwych do zweryfikowania przed rozpoczęciem życia wspólnego. Pozostałe kryteria obejmują cechy fizyczne, psychiczne i moralne oraz właściwą intencję. Ich ocena wymaga głębszego poznania kandydata. Z tego względu proces rozeznania powołania obejmuje nie tylko okres wstępny²⁶, lecz także nowicjat i okres profesji czasowej.

²³ Zob. A. Calabrese, *Istituti di vita consacrata*, s. 145 oraz 142.

²⁴ Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La vita fraterna in comunità. Congregavit nos in unum Christi amor*, 2.02.1994, Città del Vaticano 1994; tekst polski: Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, *Instrukcja: Życie braterskie we wspólnocie. Congregavit nos in unum Christi amor*, w: *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła od Vaticanum II do „Ripartire da Cristo”*, red. B. Hylla, wyd. 2 popr., uzup. poszerz., Kraków 2003, nr 50c.

²⁵ Zob. Franciscus PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae Vos estis lux mundi*, ze zmianami z 25.03.2023, „Acta Apostolicae Sedis” 116 (2023) nr 4, art. 6e, i 10.

²⁶ Por. A. Chrapkowski, J. Krzywdą, *Sub can. 597*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2/2, red. J. Krukowski, Poznań 2006, s. 30; F. Bogdan, *Prawo instytutów życia konsekrowanego. Nowe prawo zakonne*, Poznań–Warszawa 1977, s. 324.

a. Wydalenie przed złożeniem pierwszej profesji

Okres nowicjatu łączy cele formacyjne z procesem rozeznania powołania, dokonywanym zarówno przez samego kandydata, jak i przez osoby towarzyszące mu w imieniu instytutu²⁷. Po zakończeniu tego etapu nowicjusz może zostać dopuszczony do złożenia pierwszej profesji lub wydany – zarówno po zakończeniu nowicjatu, jak i na dowolnym jego etapie – jeśli stwierdzi się jego niezdatność do życia zakonnego²⁸. Jak zaznacza Calabrese, ewentualny rekurs do władz zewnętrznych wobec instytutu jest bezcelowy, ponieważ „prawo w tym przypadku powierza niekwestionowanemu osądowi właściwego przełożonego instytutu dopuszczenie do profesji, przedłużenie nowicjatu lub odesłanie do życia w świecie”²⁹. Ustawodawca pozostawia przełożonym szeroki zakres uprawnień w dopuszczaniu kandydatów do nowicjatu i pierwszych ślubów. Chroni to instytuty przed roszczeniami osób pragnących podjąć życie zakonne, lecz uznanych za niezdatne do jego prowadzenia już na etapie nowicjatu.

Prawo powszechne nie określa obowiązku konsultacji z radą przy podejmowaniu decyzji dotyczącej wydalenia nowicjusza ani przedłużenia nowicjatu³⁰. W pierwszym przypadku decyzja należy do władzy, która nie została bliżej określona. Prawo własne może przyznać taką kompetencję także mistrzowi nowicjatu lub przełożonemu domu³¹, przy czym przełożony wyższy zawsze zachowuje w tej kwestii swoje uprawnienia. Ze względu na konieczność zachowania dyskrecji rozważanie spraw personalnych stanowi naturalną rolę rady. Przełożony może jednak inną drogą uzyskać moralną pewność co do słuszności decyzji o wydaleniu kandydata. Zasadne wydaje się zatem powstrzymanie się od określania w prawie własnym obowiązku konsultacji takiej decyzji z radą.

b. Przedłużenie czasu nowicjatu

Zgodnie z obowiązującymi przepisami w przypadku wątpliwości co do zdatności nowicjusza tylko przełożony wyższy może przedłużyć okres próby, jeśli przewiduje

²⁷ Zob. kan. 646, 652 KPK 1983.

²⁸ Zob. kan. 653 KPK 1983.

²⁹ A. Calabrese, *Istituti di vita consacrata*, s. 196 [tłum. M. M.].

³⁰ Zob. kan. 653 KPK 1983; por. A. Calabrese, *Istituti di vita consacrata*, s. 201. W przypadku nowicjusza nie obowiązują także ograniczenia, o których mowa w kan. 689 KPK 1983.

³¹ Por. A. Calabrese, *Istituti di vita consacrata*, s. 195; V. de Paolis, *La vita consacrata*, s. 474.

to prawo własne. Konsultacyjna rola rady nie musi być określona w dokumentach instytutu, gdyż wynika ona z natury rzeczy. Członkowie rady powinni być pierwszymi osobami, do których przełożony zwraca się w przypadku wątpliwości. Rada nie powinna być jednak uprawniona na mocy prawa własnego do przedłużenia tego okresu ani do dopuszczenia nowicjusza do profesji wbrew woli przełożonego, tym bardziej że ustawodawca wcale nie wspomina o jej udziale w tych decyzjach.

c. Dopuszczenie do profesji

Dopuszczenie do ślubów odbywa się zgodnie z prawem powszechnym i własnym. Prawo własne powinno precyzować, kto jest przełożonym kompetentnym do podjęcia tej decyzji, przy czym musi to być przełożony instytutu lub jego części. Takiej kompetencji nie ma hierarchia zewnętrzna wobec instytutu³². Do ważności profesji³³ konieczne jest, aby dopuszczenie było dokonane przez kompetentnego przełożonego (*a competenti Superiore*) z udziałem jego rady (*cum voto sui consilii*), zgodnie z prawem (*ad normam iuris*) i w sposób wolny (*libere facta*). Wpływ rady na możliwość działania przełożonego ze względu na powagę sprawy powinien być określony w konstytucjach³⁴.

Zgodnie z powszechnie przyjętą interpretacją kan. 627 KPK 1983 relacje między przełożonym a jego radą w najistotniejszych kwestiach powinny być określone w konstytucjach³⁵. Konstytucje winny zatem precyzować, w jakich przypadkach *votum* rady stanowi zgodę na dopuszczenie kandydata do ślubów, a kiedy ma ono charakter doradczy. Użycie terminu *votum* w kan. 656 KPK 1983 stwarza możliwość odmiennego określenia udziału rady w zależności od tego, czy decyzja przełożonego dotyczy dopuszczenia do pierwszych ślubów, ponowienia profesji czy też dopuszczenia do profesji wieczystej.

³² Por. A. Calabrese, *Istituti di vita consacrata*, s. 202–203; V. de Paolis, *La vita consacrata*, s. 475; D. J. Andrés, *Il diritto dei religiosi*, s. 366.

³³ Kan. 656 nr 3 KPK 1983.

³⁴ Prawo własne może też wprowadzić wymóg zwrócenia się o *votum* do innych osób lub zespołów. Może to być opinia magistra nowicjatu lub przełożonego domu. Calabrese wymienia też zgodę kapituły domu, w którym znajduje się nowicjat. Por. A. Calabrese, *Istituti di vita consacrata*, s. 202n.

³⁵ Por. E. de Montebello, *Le costituzioni di un Istituto religioso*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 3 (1990), s. 215. O konieczności zamieszczenia w konstytucjach fundamentalnych norm dotyczących zarządzania instytutem lub włączania członków stanowią także kan. 587 i 596 KPK 1983.

Przed podjęciem decyzji dotyczącej dopuszczenia kandydata do ślubów, przełożony musi zasięgnąć opinii swojej rady. Jednocześnie decyzja pozytywna zawsze podejmowana jest w sposób wolny, ponieważ ustawodawca w kan. 627 i 656 KPK 1983 nie zobowiązuje przełożonego do działania zgodnego z wolą rady. Andrés wyraża jednak pogląd, według którego – wśród innych sposobów dopuszczania do profesji – istnieje także ten polegający na podejmowaniu decyzji w sposób kolegialny³⁶. Wymagałoby to jednak wyraźnego zapisu w konstytucjach.

d. Niedopuszczenie do profesji

W okresie ślubów czasowych ma miejsce dalsza weryfikacja zdolności profesa do życia w danym instytucie. Kan. 689 § 1 KPK 1983 stanowi, że „zakonnika, którego profesja czasowa wygaśa, właściwy przełożony wyższy po wysłuchaniu swojej rady (*audito suo consilio*) może nie dopuścić do złożenia następnej profesji, jeżeli występują słuszne przyczyny”. Normy te różnią się znacznie od przepisów dotyczących nowicjusza. Zakonnik, raz dopuszczony do ślubów, nabył w instytucie prawa, które podlegają ochronie ze względu na jego status osoby konsekrowanej³⁷.

Przepisy dotyczące niedopuszczenia do ponowienia profesji zostały umieszczone w dwóch rozdziałach kodeksu, a mianowicie w rozdziale zatytułowanym „Przyjmowanie kandydatów i formacja zakonników” (kan. 657 § 1 KPK 1983) oraz w rozdziale „Wyłączenie członków z instytutu” (kan. 689 KPK 1983). Wskazuje to z jednej strony na naturalne wygaśnięcie ślubów złożonych na określony czas, z drugiej jednak strony na to, że decyzja nie dotyczy wyłącznie niedopuszczenia do ślubów, jak to ma miejsce w przypadku nowicjusza. Zgodnie z dyspozycją kan. 689 KPK 1983 oddalenie profesa czasowego nie jest zwyczajnym zaniechaniem czynności prawnej ze strony przełożonego³⁸. Ustawodawca bowiem wyraźnie wskazuje na działanie przełożonego³⁹, wymagając wysłuchania rady przed jego podjęciem.

³⁶ Por. D. J. Andrés, *Il diritto dei religiosi*, s. 368.

³⁷ Por. J. Michowicz, *Tutela giuridica della professione religiosa ad tempus emissa*, „The Person and the Challenges” 6 (2016) no. 1, s. 28n.

³⁸ Zaniechanie mogłoby nastąpić przez brak formalnego przyjęcia i przedstawienia radzie prośby zakonnika o dopuszczenie do profesji zgodnie z kan. 127 KPK 1983, w którym ustawodawca wymaga udziału rady jedynie przed podjęciem czynności prawnej, nie wymaga go natomiast – z oczywistych względów – do zaniechania czynności.

³⁹ Por. V. de Paolis, *La vita consacrata*, s. 566.

Ochrona praw zakonnika wynika wprost z jego więzów z instytutem, powstałych w rezultacie złożenia profesji. W czasie trwania ślubów ma on prawo do życia we wspólnocie. Zatem decyzje dotyczące jego dalszego związku z instytutem wykonywane są wyłącznie w okresie, gdy śluby wygasają. Ponadto osobą, która może zdecydować o odesłaniu zakonnika, musi być przełożony wyższy, po wysłuchaniu swojej rady⁴⁰ (*audito suo consilio*). Prawo własne nie może nadać tej kompetencji innej władzy.

Zgodnie z dyspozycją kan. 689 § 1 KPK 1983 decyzja taka musi być uzasadniona słusznymi przyczynami. W drugim paragrafie analizowanego kanonu prawodawca przedstawia jedną z nich, jaką jest choroba fizyczna lub psychiczna uniemożliwiająca funkcjonowanie w instytucie. Zaznacza jednak konieczność udziału biegłych, którzy zagwarantują fachową ocenę oraz obiektywizm⁴¹, a także konieczność wykluczenia czynników dających zakonnikowi prawo pozostania w instytucie. Są nimi brak zdolności do stanowienia o sobie lub szczególne okoliczności związane z jego chorobą.

W przypadku gdy choroba wynika z zaniedbań instytutu lub powstała na skutek wykonywanej w nim pracy, instytut musi zapewnić zakonnikowi leczenie i opiekę. Prawny obowiązek wzięcia odpowiedzialności za chorego zakonnika na mocy kan. 689 § 2 KPK 1983 musi być związany z ciężkim zaniedbaniem ze strony instytutu, stwierdzonym przez biegłych, lub mieć jednoznaczny związek z pracą w nim wykonywaną⁴². W takim przypadku przełożony zobowiązany jest dopuścić

⁴⁰ Andrés rozważa możliwość zapisania w prawie własnym decydującego głosu rady w tej sprawie. Zob. D. J. Andrés, *Il diritto dei religiosi*, s. 609. Wydaje się jednak, że zarówno sformułowanie *audito suo concilio*, jak i ogólna tendencja przepisów, które stawiają większe wymagania przy dopuszczaniu kandydatów do profesji niż przy ich odsyłaniu, wskazują na głos doradczy. Głos decydujący mógłby jednak dotyczyć występowania okoliczności wykluczających dymisję w przypadku choroby. Tak też sugeruje Elio Gambari. Zob. E. Gambari, *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II*, tłum. J. F. Bielecki, Kraków 1998, s. 694. Byłoby to zgodne z dekretem *Dum cononicarum legum*, który wprowadził możliwość niedopuszczenia do ponowienia profesji z powodu choroby zakonnika za zgodą rady. Zob. Sacra Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus, *Decretum Normae circa usum et administrationem Sacramenti Poenitentiae, praesertim apud Religiosas*, 8.12.1970, nr 5, „Acta Apostolicae Sedis” 63 (1971), s. 319.

⁴¹ Andrés podaje te trzy powody wymagania ekspertyzy. Interpretuje też chorobę jako uniemożliwiającą życie w instytucie w taki sposób, że opuszczenie go daje większą szansę na leczenie i odzyskanie zdrowia. Zob. D. J. Andrés, *Il diritto dei religiosi*, s. 610n.

⁴² Por. A. Calabrese, *Istituti di vita consacrata*, s. 290n.; D. J. Andrés, *Il diritto dei religiosi*, s. 610n.

zakonnika do profesji i traktować go jako chorego członka wspólnoty, który bierze udział w życiu wspólnym i pracach w możliwym dla siebie wymiarze⁴³.

Natomiast w sytuacjach, gdy zaniedbanie nie jest pewne lub ciężkie, brak odpowiedniej terapii wynika z wielkich kosztów lub też związek z pracą wykonywaną w instytucie nie jest istotny, przełożony może w wolności szukać słusznego rozwiązania, kierując się słuszością i miłością⁴⁴.

Zgodnie z kan. 689 § 3 KPK 1983 w sytuacji, gdy na skutek niepoczytalności profes nie może ponowić ślubów, powinien pozostać w instytucie. Zakaz oddalenia profesa nie dotyczy jednak sytuacji, gdy choroba odbierająca zdolność do stanowienia o sobie występowała w sposób ukryty już przed pierwszą profesją⁴⁵.

Rozstrzygnięcie tego, kiedy instytut jest prawnie zobowiązany do podjęcia odpowiedzialności za profesa, wymaga konsultacji z biegłymi ze względu na konieczność osiągnięcia pewności co do informacji medycznej, zarówno związanej z okresem i okolicznościami powstania choroby, jak i rokowaniami dotyczącymi jej dalszego przebiegu.

Przełożony nie jest związany opinią biegłego dotyczącą rokowań w takim znaczeniu, że ciężkość choroby powinna być rozpatrywana w aspekcie zdolności zakonnika do życia i pracy w danym instytucie⁴⁶. W tej kwestii niezbędna jest konsultacja z radnymi.

Warto zaznaczyć, że ustawodawca, zgodnie z przepisami kodeksu pio-benedyktyńskiego (can. 637 CIC), zezwalał na niedopuszczenie profesa do ponowienia profesji w związku z chorobą jedynie w przypadku upewnienia się o jej podstępny przemilczenie lub zatajeniu przed profesją. Według obowiązujących przepisów prawodawca nie tyle uznaje zdrowie za najistotniejsze kryterium dopuszczenia do ponowienia profesji, co raczej znosi dawny zakaz wykluczania profesów z powodów zdrowotnych.

Zadaniem rady jest także pomoc przełożonemu w rozważeniu innych okoliczności utrudniających zakonnikowi życie w instytucie i dążenie do jego celu. Nie muszą być nimi bardzo poważne powody związane z winą⁴⁷, trudnym charakterem, niewy-

43 Por. V. de Paolis, *La vita consacrata*, s. 568.

44 Por. A. Calabrese, *Istituti di vita consacrata*, s. 290n.; D. J. Andrés, *Il diritto dei religiosi*, s. 610n.

45 Por. A. Calabrese, *Istituti di vita consacrata*, s. 290nn.

46 Por. V. de Paolis, *La vita consacrata*, s. 568.

47 Por. D. J. Andrés, *Il diritto dei religiosi*, s. 609n.

starczającą dojrzałością⁴⁸. Przyczyny niedopuszczenia profesa do ślubów nie muszą być na tyle ogólne i poważne, by czyniły go niezdolnym do życia w jakimkolwiek instytucie, lecz powinny być rozpatrywane w odniesieniu do życia lub apostołstwa zgodnego z celem instytutu, którego profes jest członkiem⁴⁹. Słuszną przyczyną może być też fakt, że trudności wynikające z charakteru lub nieadekwatne do wieku zachowania nie zostały pokonane w procesie formacji, choć przełożony, dopuszczając do poprzedniej profesji, był przekonany, że są one możliwe do pokonania⁵⁰.

Jak podaje Andrés, przyczyny niedopuszczenia do profesji mogą zostać zakonnikowi przedstawione na jego prośbę⁵¹. Ma on także prawo do wniesienia rekursu do wyższej władzy. Rekurs byłby uzasadniony w przypadku decyzji wydanej wbrew dyspozycji kan. 689 KPK 1983.

e. Przedłużenie okresu profesji czasowej

Zakonnik uznany za zdatnego do życia w instytucie powinien być dopuszczony do ponowienia profesji (KPK 1983, kan. 657). Prawo własne określa zwyczajny czas profesji czasowej (kan. 655 KPK 1983), może także nadać przełożonemu kompetencję przedłużenia formacji wobec konkretnego zakonnika – jeśli „wydaje się to wskazane” (kan. 657 § 2 KPK 1983). Zgodnie z prawem powszechnym przedłużenie formacji należy wyłącznie do przełożonego⁵², który nie potrzebuje w tym względzie ani zgody, ani opinii rady, podobnie jak w przypadku przedłużenia nowicjatu⁵³. Na skutek decyzji o przedłużeniu okresu profesji czasowej więzy zakonnika z instytutem nie zmieniają się.

⁴⁸ Kan. 642 KPK 1983 wymienia te przymioty kandydata jako konieczne do przyjęcia do nowicjatu. Jeżeli w trakcie lat formacji ujawniają się u zakonnika niepokonalne braki, nie może on zostać uznany za zdatnego do życia w instytucie.

⁴⁹ Por. A. Calabrese, *Istituti di vita consacrata di vita consacrata*, s. 290.

⁵⁰ Por. V. de Paolis, *La vita consacrata*, s. 567.

⁵¹ Zob. D. J. Andrés, *Il diritto dei religiosi*, s. 609n.

⁵² Jak zauważa de Paolis, kodeks nie przewiduje przedłużenia okresu profesji czasowej przez samego zakonnika. Zob. V. de Paolis, *La vita consacrata*, s. 475. Calabrese zaznacza, że choć prawo to przysługuje jedynie przełożonemu, rozeznania niedostatecznej dojrzałości do podjęcia obowiązków profesa wieczystego może dokonać także sam zakonnik lub jego formator. Zob. A. Calabrese, *Istituti di vita consacrata*, s. 201. Każda z tych osób może zatem zwrócić się z prośbą do kompetentnego przełożonego, by w swojej decyzji uwzględnił to rozeznanie.

⁵³ Na analogię wskazuje także użycie sformułowania: *potest prorogari*.

Konsultacja z radą, choć nie jest wprost przewidziana przez ustawodawcę, wynika z samej natury istnienia i działania rady. Ponadto udział rady w tej decyzji zazwyczaj wynika z innych przepisów i sposobu odbywania głosowań. Rada może wpłynąć na przedłużenie okresu profesji czasowej, zgadzając się, by przełożony dopuścił zakonnika do ponowienia profesji, nie zgadzając się jednak na dopuszczenie go do profesji wieczystej⁵⁴. Skoro jednak ustawodawca nie przewiduje *votum* rady w decyzji o przedłużeniu okresu profesji czasowej, prawo własne nie powinno nadawać radzie uprawnień do przedłużenia formacji, gdy przełożony jest przekonany o tym, że należy oddalić zakonnika i nie ma przesłanek wynikających z kan. 698 § 2 lub 3 KPK 1983, które to uniemożliwiają.

Zakończenie

Przepisy dotyczące udziału rady w decyzjach dotyczących dopuszczenia do profesji tworzą spójny system, w którym stopień zaangażowania rady zależy od wpływu decyzji przełożonego na relację zakonnika z instytutem. Prawodawca nie wspomina o udziale rady w sytuacjach, w których więzy związane z profesją nie zmieniają się; obejmują one wszelkie decyzje dotyczące nowicjuszy, z wyjątkiem dopuszczenia ich do ślubów, oraz decyzję o przedłużeniu okresu ślubów czasowych. W trosce o ochronę praw zakonnika ustawodawca przewidział wysłuchanie opinii rady przed niedopuszczeniem go do ponowienia profesji. Najwyższą formą udziału rady jest wymagane przed dopuszczeniem do ślubów wyrażenie *votum*, którego rozumienie powinno być doprecyzowane w prawie własnym. Przełożony, ponosząc osobistą odpowiedzialność za decyzję, zobowiązany jest do jej uprzedniej konsultacji z radą lub do uzyskania zgody.

Przepisy te pozostają w zgodzie z normami podkreślającymi odrębność przełożonego wobec ustanowionego przy nim zespołu i zapewniają równowagę między osobistym charakterem władzy a rozeznaniem wspólnotowym. Wskazują też, że prawodawca – przewidując dwa odrębne akty składające się na decyzję – koncentruje się

⁵⁴ Prawo własne może też stanowić, że głos rady jest konieczny do ważności dopuszczenia do profesji wieczystej, zaś doradczy w kwestii dopuszczenia do ponowienia profesji. W takiej sytuacji przełożony może dopuścić zakonnika do ponowienia profesji, lecz nie uzyskać zgody na dopuszczenie go do profesji wieczystej. Andrés zauważył jednak, że w większości instytutów wymagana jest zgoda rady do dopuszczenia zakonnika do profesji. Zob. D. J. Andrés, *Il diritto dei religiosi*, s. 367.

na ochronie instytutu przed dopuszczaniem do profesji osób niezdatnych do realizacji jego celów.

ABSTRAKT

Udział rady w decyzjach przełożonego dotyczących dopuszczenia zakonnika do profesji

Artykuł analizuje normy prawne regulujące współpracę wyższego przełożonego instytutu zakonnego z jego radą, koncentrując się na ogólnych zasadach tej relacji, a także na procesie dopuszczania zakonnika do profesji. Celem jest ukazanie zakresu kompetencji przełożonego, znaczenia *votum* rady oraz innych form jej uczestnictwa w podejmowaniu decyzji dotyczących więzów kandydata z instytutem.

Przedmiotem analizy są normy kodeksu prawa kanonicznego oraz regulacje prawa własnego. Wskazano, że prawidłowo uregulowane procedury decyzyjne stanowią istotny element ochrony integralności instytutu i realizacji jego celu, przy jednoczesnym uwzględnieniu zasady sprawiedliwości oraz ochrony praw kandydata. Artykuł ukazuje spójność norm kodeksowych regulujących udział rady w procesie decyzyjnym oraz ich zgodność z zasadą osobistej odpowiedzialności przełożonego.

Słowa kluczowe: przełożony wyższy, *votum* rady, dopuszczenie do profesji

ABSTRACT

Council participation in the decision-making process of admitting to a religious profession

The article examines the legal norms regulating the cooperation of the major superior of a religious institute with the council, focusing on the general principles of this relationship as well as the process of admitting to a religious profession. The goal is to demonstrate the scope of the superior's competences, the significance of the counselor's *votum* and other forms of their participation in making decisions concerning the candidate's ties with the institute.

The subject of this study is the norms of the Code of Canon Law and the regulations of proper law. Properly regulated decision-making procedures are an important element

in protecting the integrity of the institute and achieving its goal while considering the principle of justice and the protection of the candidate's rights. The article shows that the code norms governing the council's participation in the decision-making process and their compliance with the principle of the superior's personal responsibility are consistent.

Keywords: major superior, council *votum*, admission to profession

BIBLIOGRAFIA

1. Andrés D. J., *Il diritto dei religiosi. Commento esegetico al codice*, Roma 1999.
2. Bogdan F., *Prawo instytutów życia konsekrowanego. Nowe prawo zakonne*, Poznań–Warszawa 1977.
3. Calabrese A., *Istituti di vita consacrata e società di vita apostolica*, Città del Vaticano 2010.
4. Chrapkowski A., Krzywda J., *Sub can. 597*, w: *Komentarz do Kodeksu prawa kanonicznego*, t. 2/2, red. J. Krukowski, Poznań 2006, s. 30–31.
5. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983) pars 2, s. 1–317; tekst polski: *Kodeks prawa kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 r. Zaktualizowany przekład na język polski, zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski*, Poznań 2022.
6. *Codex Iuris Canonici, Pii x Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, „Acta Apostolicae Sedis” 9 (1917), pars 2, s. 1–593.
7. Congregazione per gli Istituti di Vita Consacrata e le Società di Vita Apostolica, *La vita fraterna in comunità. Congregavit nos in unum Christi amor*, 2.02.1994, Città del Vaticano 1994; tekst polski: *Kongregacja Instytutów Życia Konsekrowanego i Stowarzyszeń Życia Apostolskiego, Instrukcja: Życie braterskie we wspólnocie. Congregavit nos in unum Christi amor*, w: *Życie konsekrowane w dokumentach Kościoła od Vaticanum II do „Ripartire da Cristo”*, red. B. Hylla, wyd. 2 popr., uzup. poszerz., Kraków 2003, s. 499–548.
8. De Paolis v., *La vita consacrata nella Chiesa*, Venezia 2010.
9. Franciscus PP., *Litterae apostolicae motu proprio datae Vos estis lux mundi*, ze zmianami z 25.03.2023, „Acta Apostolicae Sedis” 116 (2023) nr 4, s. 394–404.
10. Gambari E., *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II*, tłum. J. F. Bielecki, Kraków 1998.

11. Iannone F., *Il Capitolo generale. Saggio storico-giuridico*, Roma 1988.
12. Michowicz J., *Tutela giuridica della professione religiosa ad tempus emissa*, „The Person and the Challenges” 6 (2016) no. 1, s. 225–241, <https://doi.org/10.15633/pch.1666>.
13. Montebello E. de, *Le costituzioni di un Istituto religioso*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 3 (1990), s. 214–220.
14. Panizzollo F., *La potestà di governo nella vita consacrata. Linee di sviluppo storico-giuridico ed ecclesiologico*, Venezia 2009.
15. Perlasca A., *Il Superiore e il suo consiglio (can. 127 § 1)*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 23 (2010), s. 311–323.
16. Pontificia Commissio Codici iuris canonici authenticæ interpretando, *De Superiore eiusque Consilio*, „Acta Apostolicae Sedis” 77 (1985), s. 771; tekst polski w: *Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2023, s. 1084.
17. Pontificia Commissio Codici Iuris Canonici Recognoscendo, *Schema De Institutis vitae consecratae organis consultationis transmittitur*, „Communicationes” 9 (1977), s. 53–61.
18. Recchi S., *Commento a un canone. Il consiglio evangelico dell’obbedienza (can. 601)*, „Quaderni di diritto ecclesiale” 24 (2010), s. 450–455.
19. Rincón-Péres T., *Sub can. 596*, w: *Code of canon law annotated*, eds. E. Caparros, M. Theriault, J. Thorn, Montréal 1993, s. 419–420.
20. Rincón-Péres T., *Sub can. 627*, w: *Code of canon law annotated*, eds. E. Caparros, M. Theriault, J. Thorn, Montréal 1993, s. 434–436.
21. Sacra Congregatio pro Religiosis et Institutis Saecularibus, *Decretum Normae circa usum et administrationem Sacramenti Poenitentiae, praesertim apud Religiosas*, 8.12.1970, „Acta Apostolicae Sedis” 63 (1971), s. 318–319.